

Nuttigheid van de Voorschikkinge, tot noch toe verklaart.

zijne Verheevenheit, door welke het niet alleen voor den natuurlijken menschelijke breekt / maar ook voor den geloovigen met aanbiddinge Gods verwonderlijk is / uit Rom. xi. 33. 34. Alwaarom men het selve voorzichtrijk moet behandelen; alleen uit de Schrift; met des zelfs spreekwijzen / die hier de nuttigste zijn om te gelijke te vermijden alle fwaerkinge van Gods volmaaktheeden en aansluit van swakke menschen; meest bij de meer geoefende Christenen; en sonder een al te besondere toepassing tot deese en geene menschen. 2. Van zijne Nootsaakelijkheid, soo niet om te weten / immers om geweten zijnde te gelooven; terwijl deese eerste grond van genade en saaligheid niet verworpen of bestreeden kan worden sonder de geheele Christen leere en saaligheid te doen waggelen / gelijk als de uitkomst dat ook in de ketters van oude tijden af geleert heeft. Desweegen moet men dit stuk immers in de Kerke leeren; als zijnde in de Schrift meentichmaal ook met opzet geleert; en krachtich van de Outbaaders ingescherpt / meest na de bestrijdinge der Pelagianen, die noch heeden groot geroech is; en van zeer veel nuttigheit voor de waare Christenen. 3. Van welke Nuttigheit wij hier ook niet swijgen kunnen / om dat wij uit dit Leerstuk trekken / niet alleen een recht Gesichte van Gods Wijshheit / Macht / Goetheit / Rechtveerdigheid / Wijshheit / Onveranderlijkheit etc. en van onse Afhangelijkhheit / natuurlijke Verkeertheit / en nieuwe Doorzereffijghheit door Gods Genade; maar ook het Genot van een vordige Troost / Vreugde / en volle Versekertheit der Saaligheid / en een sterke Spoor tot een betaamelijke Vreese Gods en standvastige Betrachtinge van den eisch des Euangeliums. Volgens het geene te vooren bij de saaken in het besonder bekeert en gebleeken is.

ACHTSTE HOOF T - D E E L.

Van de Eerste Scheppinge der Weerelt.

De Uiterlijke Werken der Nature en Genade worden onderscheiden.

De Eerste Geslachte begint Godt uit te voeren in de SCHEPPINGE, de welke is het eerste Uiterlijke en Overgaande Werk Gods in der Tijt / en te gelijk met de Voorzienigheit genoemd wordt het Werk der Nature, in tegenstellinge van de Werken der Genade en Verlossing; hoewel de werken der Nature ook uit een gemeenere Genade van Godt voortkoomen / en strekken tot het toebereyden van meerdere Genade aan de Aitverhooren.

Het woort van Schep- II. Over het Latijnsche woort / dat Scheppinge beduidt / vallen ten aansen van des selfs Oorsprong vele gissingen, In de Schrift leer

leesen wij meentichmaal een Hebreeusch en Grietsch woort het geene eigenlijk met het Neederdutsche van Scheppen oover een komt; maar ook daar beneevens andere van besitten, genereeren of teelen, baaren, voortbrengen &c. en besondertich van maaken, en formeeren, dat is weelen of gedaante geeven. Welke drie woorden niet in het gemeen soo wel onderscheiden kan / dat het maaken zij iets op de eene of andere wijze voortbrengen / formeeren sie op de eeraat van het werk / en scheppen op een voortbrenging uit niet; behalven andere bekwaame onderscheidingen / die men onder andere vindt Jef. XLIII. 7. een ieder die naa mijn naame genoemt is, en dien ik geschaapen hebbe tot mijner eere, dien ik geformeert hebbe, dien ik ook gemaakt hebbe. Doch in opzicht van de eerste voortbrenging van de weerelt worden deese woorden door en door malhanderen gebruikt / als soo: scheppen formeeren en maaken worden te saamen geboecht Jef. XLV. 18. en doozgaans maaken alleen gemeldet / mischien ook in den sin van volmaaken / Psal. xxxiii. 6. door het Woort des Heeren zijn de heemelen gemaakt &c. Psal. cxxi. 2. mijne hulpe is van de Heere die heemel en aarde gemaakt heeft, Jer. x. 11. de Gooden die de heemel en aarde niet gemaakt hebben &c. Daar door dan verbalt die bitterhe der Socinianen, als of in de woorden Joh. 1. 3. alle dingen zijn door het selve, Doozt / gemaakt, en sonder het selve en is geen ding gemaakt dat gemaakt is &c. aan Christus niet wierde toegeschreeven een Goddelijke Scheppinge van alles / maar ist weere nauwelijks wat voor een krachteloos menschelijke Verleuninge der Weerelt door het Euangelium. Daar nochtans in die plaats gesproken wordt; van het eerste Begin aller dingen vers. 1. dat ook Moses gemeldet heeft; en van alle dingen die gemaakt zijn sonder eenige uitsluiting vers. 3. en van de Weerelt, die Christus niet gekent noch aangenoomen heeft vers. 10. 11. en van sulck een maaken / op welke lange daar naa eerst is gevolgt / dat dat Woort, te vooren zijnde bij Godt / is vleesch geworden en onder ons gewoont heeft vers. 1. 14. &c. Op de Kabbalistiche maantere der Jooden weten hier de Christenen in de Drie Letteren van het Hebreeusch woort door Scheppen verlaakt te vinden de Drie Goddelijke Personen van Vaader Soen en Geest / als welke naamen van die selve letteren beginnen in de selve taale.

III. Niet alleen het Hebreeusche woort van Scheppen, dat veel oover een-komste heeft met het Neederdutsche van baaren, maar ook het Latijnsche / woort wel in een veelerelele sin van de menschen gebruikt. Eeventwel komt het selve eigenlijker Godt toe / en beduidt dan; somtijts zijne almachtige Voorzienigheit, ook in de gewoone reeling der menschen / als Jef. XLV. 7. ik formeeere het licht en scheppe de duisternisse, ik maake de vrede en scheppe het kwaat &c.

B. 3.

pen woort verklaart beneevens andere van de selve h teeken als is het woort van Maaken.

De Verscheiden Beteekenissen van het woort Scheppen, het welk in zijn meeste kracht is: iets uit niet voortbrengen.

en Psal. cii. 19. dat sal beschreeven worden voor het naavolgende geslachte, en het volk dat *geschaapen* sal worden sal den Heere looven &c. somtijts de *befondere vertooninge* deeser *Woorzichtigheit* in *Ongewoone Werken*, als Jef. iv. 5. en de Heere sal oover alle wooninge des beris Zijns en oover haare vergaaderingen *scheppen* een wolke des daags &c. en Jer. xxxi. 22. de Heere heeft wat nieuws op der aarde *geschaapen* &c. somtijts de *Vernieuwinge* soo van de geheele weerelt, begonnen in genaade *befonderlijk* onder het *Nieuwe Testament* en *voltrokken* in *heerlykheit* / als van elk *Geloovige* dooz *weedergeboozte* / als Jef. lxxv. 17. hierik *scheppen* nieuwe heemelen en nieuwe aarde &c. en 2. Cor v. 17. soo dan indien iemand in Christo is die is een *nieuw scepfel* &c. doch *eindelikh* meest *ghelyk* hier de *eerste Voortbrenginge* der *Weerelt*, en soo als die begonnen is dooz het *maaken* van de *gemene stof* uit *niet* / en soo als die *voltrokken* is in de *eerste ses daagen* dooz het *opmaaken* van de *befondere scepfels* uit die *ruwe stoffe*. *Wit aanmerkinge* van het *gefeide* schijnt het ons een *onnoodige* en *onnutte bitterhe* van *eenige te zijn* / dat de *Scheppinge* uit *kracht* van het *woort* niet *beduit* een *Voortbrenginge* uit *niet*, maar een *Voortbrenginge* door *bevel*. Want dat het *woort* *scheppen* somtijts in een *breder sin* woort *gebruikt* is bij *allen kennelyk* / daar men *alleen* hier *spreekt* van de *eigenlykste* *krachtichste* en *bepaaltste sin* des *sels*; *ghelyk* ook niet hier *onmiddeghelyk* en *middelikh* woort *aangemerkt* / ja ook een *gansch* onhebbelyke *stoffe* als dooz niet met *reeden* woort *gereekent*. En *belangen* de een *voortbrenginge* door *bevel*, die kan men *verstaan* / of in een *breder sin* / *wanneer* de *selve plaats* heeft in alle de *andere werken* Gods soo *wel* als in de *scheppinge* / of *meer bepaalt* / en dan *woort* daar dooz ook alle *stoffe t'eenemaal* *uitgestooten* / als *hijgende* de *saake* sijn *en weesen* enkel dooz de *Goddelyke Wille*. *Wit men ondertusschen* *eenige gemeenere sin* aan het *woort* van *Scheppinge* *geeven* / soo kan men *seggen* / dat het *beduit* een *krachtige voortbrenginge* van *eenige* *nieuwe saake*.

IV. De *waarheit* der *eerste Scheppinge* in het *gemeen* stelt niet *alleen* de *Schryftuure* ooveral *dooz vast* / uit en met *Moses* dese *beschryft* / maar hebben ook de *Heidenen* *doorzgaans* *erkent*; en uit de *afhangelykheit* en *gebeurlykheit* van alle de *scheppelen*; en uit de *ophomst* en *gedultige veranderinge* van elk der *selve*; en uit de *jongheit* van alle *wetenschappen* / *konsten* / en *geschiedemissen*. Hier *teegen* *gelt* niet. 1. De *Teegenspraak* van *eenige Wysgeeren*, die de *Weerelt* *voorz* *Ongebooren* en *Eeuwich* hebben *gehouden*. Want men *wist* noch *oover* het *rechte geboelen* van *sonnige deeser*; en *niemand* sal *sich* met *recht verwonderen* / dat *si* in het *midden* van haare *wysheit* *eenige blyken* van haare *natuurlyke blintheit* en *verkeerde ooverleggingen* hebben *gegeeven*. 2. De *Gedurfsaame*

saame *Bestendigheid* der *dingen*. Want die is *geensins onafhange-lyk* / en *bewijst* daarom *alleen* een *volherdende* *scheppinge* Gods. 3. Het *getuigenis* van *Paulus* / dat *wij* door het *geloove* *verstaan* dat de *weerelt* door het *woort* Gods is *toebereidet*, alsoo dat de *dingen* die men *siet* niet *geworden* zijn uit *dingen* die *gesien* worden *Hebr. xi. 3*. Want een en de *selve saake* kan men uit de *Pa-ruire* *kennen* en uit de *Schryft* *gelooven*; en *Paulus* *siet* in de *aange- trokkene woorden* niet *alleen* op de *saake* maar ook op des *sels* *maantere*; *terwijl* *hij* *elvers leerende* / dat Gods *onsienlyke* *din- gen* van de *scheppinge* der *weerelt* aan uit de *scheppelen* *verstaan* en *doorsien* worden *Rom. i. 20*. de *natuurlyke kennisse* der *scheppinge* *immers* *vast stelt*.

V. Men *beschryft* de *Scheppinge* *voorz* / als; Een *uiterlyke* *daat* van *Godt*, waar door *hij* de *geheele weerelt* in den *beginne* des *tijts* *binnen* *ses daagen* uit *niet* door *enkel bevel* van *sijn wille* *ge- maakt* heeft, tot *roem* van *sijne eere* daar in *getoont*, en tot *saalig- heit* van *sijne uitverkoorenen*.

VI. Soo *erkennen* *wij* *dit* aan de *eerste plaats* *voorz* een *Werk* van *Godt* als des *sels* *oorzaak*; waar *voorz* *hij* *selve* *sich* *bekent* *maakt* *Jef. xl. 26. 28. xlii. 5. xlv. 8. Job. xxxviii. 4. &c.* en *al- le* de *Heiligen* *hem* *hebben* *erkent* *Neh. ix. 6*. *gij* *zijt* die *Heere* *al- leen*, *gij* *hebt* *gemaakt* den *heemel*, den *heemel* der *heemelen*, en *alle* haare *heir*, de *aarde* en *al* wat daar op is, de *zee* en *en* al wat daar in is &c. *Oopenb. iv. 11*. *gij* *hebt* *alle* *din- gen* *geschaapen* en *door* *uwen wille* *zijn* *zij* en *zijn* *zij* *geschaapen*. *Siet* ook *Psal. xcvi. 5. cxxiv. 8. cxlvi. 6. cxlviii. 5. Hand. xvii. 24. &c.* De *reeden* *stemt* *dit* ook *allesins* *toe*; soo van *boozen* uit de *Oneindige Macht* en *Algenoeftaamheit* die tot *dit* *werk* *vereischt* *woort*; als van *ach- teren* uit de *Volmaaktheit* en *wijse Schikkinge* van het *werk* *selve*. *Maar* *toe* *wij* *ook* *geweesen* *woorden* *Jef. xl. 12. 13. 14. 28*. *wie* *heeft* de *waateren* met *sijne* *vuist* *gemeeten*, en *van* de *heemelen* met de *spanne* de *maate* *genoomen*? en *heeft* met een *drieling* het *stof* der *aarde* *begreepen*? en de *bergen* *gewoogen* in een *waage* en de *heuvelen* in een *weegschaale*? *wie* *heeft* den *Geest* des *Heeren* *bestiert*, en *wie* *heeft* hem als *sijn raatsman* *onderweesen*? &c. en *weet* *gij* *niet*, en *hebt* *gij* *niet* *gehoort*, dat de *eeuwige* *Godt*, de *Heere*, de *Schepper* der *einden* der *aarde* *noch* *moede* *noch* *mat* en *wort*? *daar* *en* *is* *geen* *doorzgrondinge* van *sijn* *verstant*. En *soo* *slut- ten* *wij* *van* *dit* *werk* der *Scheppinge* *uit*. 1. *Alle* de *Afgooden*, *het* *zij* *die* *verciert* *zijn* van de *menschen* *het* *zij* *die* *een* *waar* *wesen* *hebben*. *Volgens* *Jer. x. 11. 12*. *Aldus* *sult* *gij* *tot* *hen* *lieden*. *seggen*, *de* *Gooden* *die* *de* *heemel* *en* *aarde* *niet* *gemaakt* *en* *hebben* *sullen* *vergaan* *van* *der* *aarde* *en* *van* *onder* *deesen* *heemel*; *die* *de* *aarde* *gemaakt* *heeft* *door* *sijne* *kracht*, *die* *de* *weerelt* *bereidet* *heeft* *door* *sijne*

De korte Beschryvinge van de Scheppinge.

De selve is een Werk van Godt selve, niet van de Afgooden, of het Geval, of de Natuure.

wijsheit, en den heemel uitgebreid door zijn verstant. En 1. Cor. viii. 5. 6. Hoewel daar ook zijn die de Gooden genaamt worden, 't zij in den heemel 't zij op der aarden, gelijk 'er veele Gooden en weele Heeren zijn, nochtans hebben wij maar eenen Godt, den Vaader, uit welchen alle dingen zijn &c. Tot welke Afgooden men ook den Kwaaden Godt der Marcioniten brengen moet. 2. De Gevallige te saamen Voeginge van Ondeelbaare Deeltjes / van welke de blinde naaivoigers van Democritus eertijds onder de Heidenen dwaaslijck droomden; naadten de rechte Schikkinge van het werk ons tot een wijser oorzaak leidet / en het zijn van die Deeltjes dus vooz af wozt vast gestelt / om nu oover der selver Ondeelbaarheid niet verder te reedeneeren. 3. De Nature. Vooz welke men of met een ijdele speeling in de naame Godt selve verstaat; of het Beginnel der werkingen, naa eene sekerere wet terichten / het welke immers van Godt dooz de Scheppinge eerst in de schepselen is geleit; of het Weefen der saaken selve / het welke geen eerste Oorzaak van sich selven weesen kan / sonder dat alle dingen te gelijcke onafhau- gelijck woorden gemaakt.

En wel van hem Alleen, ook Onder Middel of Werktuig.

VII. Ook moet dit werk der Scheppinge aan Godt alleen wozen toegeeygent; om de soo eeden gegeevene reedenen / en de dutdelijcke plaatsen Job. ix. 8. die alleen de heemelen uitbreidet, en treet op de hoogten der zee, en Jesh. xliv. 24. ik ben de Heere die alles doet, die den heemel uitbreit, ik alleen, en die de aarde uitspant door mij selven &c. Ovensvolgens moet men hier niet denken om eenige Meede werkende Oorzaak, self ook niet bij maantere van een Middel of Werktuig; het welke immers niet anders werken kan als op een vooz af zijnde en tot het werk behwaame stofse / de welke geen plaats heeft in de Scheppinge / als geschiedende ten deele in een oogenblik mit niet / ten deele uit een in sich selven onbekwaame stoffe alleen dooz een oneindige kracht. Dit hout men vast; teegen de Oude Arianen, die de Soone Godts als een Werktuig des Vaaders in de Scheppinge wilden hebben aange- merkt; en teegen verscheidene andere oude Kettiers, die op het spooz van de Jooden en sommige Wijfgeeren, soo veele gesprooken heb- ben van de Scheppinge dooz de Engelen, dat Godt selve omtrent in vergeetenheit bij haar gekoomen is. Gelijck ook de Bestrijders der Goddelijcke Drie-Eenhheit sich noch somtijts van die oude ge- boelens eentichsins bedienen / om onse bewijfen van de Drie-Een- heit en Godheit des Soons daar dooz te verfwaliken.

Selfs de Macht van Scheppinge op allerlei wijse On- meededeel- haar aan de Schepselen.

VIII. Self ook houden wij vooz vast / dat niet alleen de Voor- naame en Onafhangelijcke, maar ook gelijck men spreekt de Middel en Afhangelijcke Kracht van Scheppinge, van Godt aan geen schepsel kan wozen meede geveelt; om dat Godt niets Selfstrijdichs of Min Oover-een-koomende met sijne Goddelijcke Volmaaktheeden doen

doen kan. Hoewel dit weedersprooken wozt van de Paapsche School- leeraaren, om de van haar gedzoomde Weefens Veranderinge in de Misse, gelijck ook van de Socinianen en Remonstranten, om on- se bewijs van Christi Godtheit uit de Scheppinge dus te ontzee- nuwen. Maar niet seer swaakke bewijfen / die sij haalen; ten deele / uit de Almacht van Godt, die immers sich niet uitsprekt tot iets dat Goode onbetaamelijk is / en een Teegenstrijdichheit in de saake stelt; ten deele uit het voozbeeld van de Wonderwerken, van welke de menschen wel genoemt wozen Middel Oorzaaken of Werktuigen, maar alleen in een zedelijcke sin / dooz welke sij niets tot het werk selve toebrenge als haare teegenwoozdichheit en verklaringe van Godts werkinge. Dit moeten wij hier bij voegen / dat wij niet kon- nen begrippen / hoe de Schepselen geen Werktuigen van de Scep- pinge konnen zijn / jaa ook niet 'er daat niet zijn / indien de En- gelen, gelijck eenige heeden willen, alleen dooz haare wille werken op welke Godt sonder eenige andere Werkzaamheit van haar het werk laate volgen; naadten sij alle de werken Godts met haare wille toestemmen / gelijck sij ook dooz haare vroolijck singen en juichen bij het gzonstvesten der aarde toonden Job xxxviii. 7. en naadten sij sekerlijck dooz Godts wille konnen willen / dat nieuwe schepselen dooz Godts kracht wozen voozgebracht.

IX. Doozts is de Scheppinge / als een Werk naa Buiten / en van Godts weesenlijcke Wijsheit en Macht afkoomende / gemeen aan de Drie Goddelijcke Persoonen, volgens de plaatsen / Gen. 1. 26. laat ons menschen maaken &c. Psal. xxxiii. 6. door het Woort des Heeren zijn de heemelen gemaakt en door den Geest sijnes monts alle haare heir, en dergelijcke meer die ook te voozen bijgebracht zijn V. Hoofd. 9. XXI. en XXVI. In welke het woozdenken door immers tot geen werktuig / het welke in de Scheppinge geen plaats heeft / maar tot de vooznaame Oorzaak ons leidet; gelijck ook geschiet Rom. xi. 36. uit hem en door hem en tot hem zijn alle din- gen, 1. Cor. 1. 9. Godt is getrou door welke gij geroepen zijt tot de gemeenschap sijnes Soons Jeshu Christi onses Heeren &c. Het geene wij vast houden teegen de Arianen, die de Soone als een Werk- tuig des Vaaders in de Scheppinge aanmerkten / en die de Soci- nianen hoewel een geheel andere gzonst hebbende meenichmaal in dit stuk voozspreeken. Ondertusschen wozt dit Eerste Atterlijcke Werk Godts volgens de befondere Goddelijcke huishoudinge vooznaa- melijk aan de Eerste Persoon des Vaaders toege-eygent / ook in het begin van onse Algemeene Geloofs-belijdenisse, uit Matt. xi. 25. Vaader Heere des heemels en der aarden, en 1. Cor. viii. 6. ee- nen Godt den Vaader uit welchen alle dingen zijn &c.

X. De Scheppinge nu selve / werkelijk aan de kant van Godt aangemerkt / bestaat geensins in een eigenlijcke of weesenlijcke Teelin-

Het werk der Scep- pinge is aan de Drie Persoonen gemeen.

Aan de kant van Godt bestaat het

felve, niet in een Tee-linge, of Meededeeling van Goddelijke Volmaaktheeden, of vermoedende Arbeit, maar in een enkel Bevel van Godts Wille.

ge, die alleen ten aanzien van de Soone plaats heeft / volgens Psal. 11. 7. of schoon de schepselen in het gemeen bij ooverbrenginge weegens haare voortkoomen door Godts macht worden geset gebooren te zijn Psal. xc. 2. &c. en wyl in het besonder weegens Godts beelc sijn Geslachte sieten Hand. xvii. 28. Ook bestaat de selve niet in een Meededeeling van de eigene Volmaaktheeden Gods, van welke sommige Wijsgeeren en Geestdrijvers behalven de oude Manichæen hebben gedroomt; of schoon alles geset woort uit Godte te zijn Rom xi. 36. niet als een stoffe maar als een Algemeensaa- me Werkmeester / gelijk dat woordvaken uit soo wel meer vooz van genoomen woort Hand. v. 39. 2. Cor. 11. 5. &c. Nocht bestaat de selve niet in eenige moettijke en vermoedende Arbeit, volgens Jef. xl. 28. &c. Maar sij is het allermachtichste Bevel van Godts Wille, het welke strekt tot het daadelijk zijn der schepselen. Gelijk de Schriftreure daarom somtijts spreekt van Godts Wille Openb. 14. 11. somtijts van sijn Seggen Gen. 1. 3. Spreeken en Gebieden Psal. xxxiii. 9. Woort Hebr. xi. 3. ja ook Roepen, als Rom. 14. 17. Godt die de doode leevendich maakt, en roept de dingen die niet zijn als offe waaren, en Jef. xl. 28. heft uwe oogen op om hooge, en siet wie deese dingen geschaapen heeft, die in getaale haare heir voortbrengt, diese alle bij naame roept, van weegen de grootheit sijnner krachten, en om dat hij sterk van vermoogen is, daar en wort niet een gemist &c. Woort daarom Godt ons somtijts menscheliker wijze boozgestelt / als een ueerstich konstenaar / die Adam formeerde uit het stof en Eva boude uit een ribbe Gen. 11. 7. 22. en die de aarde grondede, haar maaten settede, een richtsnoer doober haar trok &c. Job. xxxviii. 4. 5. soo moet dit op een Goode betaamelijke wijze worden verstaan / en tot de dieraat dan het werk beneevens Godts wijsheit worden gebacht.

Waar niet blijkt, dat Godt van het Besluit koomende tot de Scheppinge niet verandert wort.

XI. En hier uit blijkt / hoe de Scheppinge van Godts Besluit bezscheelt / en eebentwel geene Veranderinge in Godt meedebrenge / als of die daar dooz van leedigheid tot beefigheid en van moogelijchheit tot daadelijkheit ooverging. Want alijt is in Godt geweest / is noch / en sal zijn / de selve Wille, dooz welke hij wil dat de Schepselen zijn in het van hem gesetelde beginsel des tijts / en de welke als sij de Schepselen selve met'er daat doet zijn de naame van Scheppinge ontfangt / dooz welke de schepselen van een nieuwe weesen en volmaaktheit ontfangen / maar niet den Schepper met sijnne nieuwe uiterlijke betrekkinge. Alc welken hoofde ook verbalt de onnutte en onbetaamelijke vzaage naa Godts eeuwigge beefigheid.

Gelijk meede dat de Scheppinge is een volkoomen

XII. Alc het geselde van Godts scheppende Wille besluiten wij ook / dat de Scheppinge is een volkoomen Vrije Daat van Godt; soo dat hij ook hadde konnen niet scheppen. Het welke men noot- saakelijk moet toestaan / indien men niet alle de schepselen wyl maa-

ken

ken Nootsaakelijk / Eeuwig / en Onafhangelijk / en alsoo of tot een met Godt selve of meer Gooden stellen. Gelijk elk sien kan / dat op deese wijze van eenige heedenbaagfche soo wel als oude Wijsgeeren Godt in de Weerelt verandert / en alsoo met'er daat verloochent woort. Pochtans hebben en gebzuten sij dat schoone voorwendfel; dat Godt ten hoogsten goet is / en diesvolgens ten meesten meedeelbaar van sich selven / die van alles hebbende gemaakt en soodaanich als het is op de allervolmaakste wijze heeft gewerkt / en niet anders heeft konnen werken. Eben als of de Eeuwig Weesens Meededeeling tusschen de Goddelijke Persoonen niet genoeg was tot de waarheit van die bijgebzachte stellinge der Wijsgeeren, die eugenlijk op de schepselen onder malkanderen siet / en bij Godt het zijn der schepselen dooz sijnne vrye wille voozaf stelt; en als of ook de Sonde selve uit het Weesen van Godt nootsaakelijk bloeide. Die ondertusschen de Nootsaakelijkheid der Scheppinge dzingt gebzolgenlijk op Godts Onveranderlijke Besluit / leert een seckere waarheit.

XIII. De Scheppinge / lijdelijk aangemerkt / is niet anders als de bekwaame Voortbrenginge der schepselen die uit dat voozelde bevel der Goddelijke wille bloeit. Welke dan bestaande in een oovergang van Niet zijn tot Zijn / soo blijkt dat de Eerste Scheppinge geschiet uit Niet, dat is / uit geene vooz af zijnde stoffe. Dit leert ons Mozes duideljk / sprekende van een Algemeen Begin van alle schepselen en der selber gebzolgenlijke geduirzaamheit Gen. 1. 1. gelijk uit dien hoofde voor de scheppinge of grontlegginge der weerelt in de Schrift ook soo veele is als van eeuwigheit Psal. xc. 2. Spreuk. viii. 24. 25. Eph. 1. 4. &c. Dit leert Paulus niet min klaar; wanneer hij selt Hebr. xi. 3. dat de weerelt door het woort Godts is toebereit, alsoo dat de dingen die men siet niet geworden zijn uit dingen die gesien worden, en Rom. 14. 17. dat Godt roept de dingen die niet zijn als offe waaren. Maar bij noch komt de reeden / de welke toont / dat Godts Almacht geen voozaf zijnde stoffe van nooden heeft / en dat'er geen eeuwigge stoffe beneevens Godt kan worden erkent / of die moet ook Onafhangelijk zijn en alsoo weder Godt selve. Dit moet men wel staande houden / teegen seer veele oude Wijsgeeren en Kettens onder de Christenen / die van een eeuwigge en ongeschaapene stoffe der weerelt droomden / om dat volgens de Natuurkundige Niets uit Niet wort; als of dat seggen niet enkel sach op de natuurljke teeling der lichaamen / en ook niet op de scheppinge konde worden toegepast vooz soo verre Godt in de Eerste Scheppinge de Saaken met haare stoffe te gelijk heeft voozgebzacht / die hij daar naa verder heeft opgecert. Behalven dat ook de Socinianen seer dwaaslijk besluiten / dat'er een Stoffe van de weerelt pooz het Begin / van Mozes beschreeven / zij geweest / om

Vrije Daat van Godt; soo dat hij de Weerelt heeft konnen scheppen, buiten sijn Besluit.

Ten aanzien van de Saaken is de Eerste Scheppinge een Voortbrenginge uit Niet.

om dat'er staat Gen. 1. 2. de aarde nu was woest en leedich &c. Het welke immers siet op het eerste beginsel der tijt / wanneer de aarde in sijn stoffe ook eeben was dooztgebzacht / en niet op eenige eerdere gebeurzaamheit.

Maar de Tweede Scheppinge een Voortbrenginge uit de ruwe en onbekwaame stoffe.

XIV. Belangende de Tweede Scheppinge, of Verdere onderscheiden opschikkinge der Lichaamen / die naa dat eerste begin geschiet is in ses daagen / bevatte ik geensins / hoe eenige Geleerde Mannen konnen twifelen / of die zij geschiet uit een Stoffe, die niet wel sonder alle gedaante was / maar eeventwel verwart en ongeschikt, de welke om haare onbekwaamheit ook ten aansien van de doozt te bzingene schepselen eensins als een Niet wozt aangemerkt. Immers toont ons Moses duidelijc geroech; dat eerst in den beginne de gemeene stoffe van heemel en aarde geschaapen zij Gen. 1. 1. ten zij men seggen wil dat'er gansch geen gewach van de eerste scheppinge der aarde bij Moses gebonden worde; dat de aarde doe was woest en leedich, en als een afgront van waateren met duisternisse bedekt vers. 2. dat daar naa uit deese verwarde stoffe naa de dooztbzenginge van het Licht en Aitspanfel / de boovenste waateren zijn afgesondert; en de aarde booven de benedenste waateren te dooztsijn is gekoomen / en doozts de kuziden en boomen soo wel als de dieren en menschen zijn dooztgebzacht; gelijc die eerste ruwe stoffe van alles niet alleen bij de Jooden en Christenen, maar ook bij de Heidenen selve van oude daagen af vermaart is geweest / en dat onder de naame van Chaos welke eenige van een Phœnicische en andere van een Grieksche afkomst afleiden / die deese saake eerder van elders hebben ontfangen als dat sij aan andere die eerst souden hebben geleert. Immers mach men dit gevoelen / tot een gelegenheit van lasteringe van anderen / niet dooztstrijken; als of het selve Half Hermogiaansch was / daar het selve gansch geene gemeenschap heeft niet die Oude Betterije die de Eeuwicheit der Weerelt-stoffe bzeef; als of het ook strijdich was met Moses, daar die van de scheppinge van heemel en aarde sprekende Gen. 1. 1 niet op de onderscheidene opschikkinge van die maar op de stoffe der selve siet die naaderhant eerst opgeschikt is; als of het eindelijc niet de goede reeden niet was in te schikken, daar alle de schepselen volmaakt moeren erkent worden geweest te zijn in het einde maar niet in het begin der scheppinge / en daar wij wel geern toestaan de Goddelijke Macht om in het eerste oogeblick de Schepselen soo te maaken als sij ten einde der ses daagen toerden / maar bij de uithomste sien dat Godts wille hier seer wijstijc anders zij geweest / om ons de groocheit van sijn werk en de verbintenssen en oogemerken der schepselen onder maakanderen te leeren.

De Goetkeuringe van de wer-

XV. De Dooztbzenginge van alles is seer Gepast geweest / ten aansien en van de Saaken, en van haare Schikkinge, en van der sel-

selver Einde. Immers de Saaken zijn alle Goet gemaakt / en als soodaanich ook van Godt bevonden. Hoedaanigen goetkeuringe men eeventwel geene dint op den Tweeden Dach, maar een dubbelde op den derden. Het welke aan eenige Jooden en Christenen gelegenheit heeft gegeeven om te bewelen van de Scheppinge der Helle / of Val der Engelen / op dien Tweeden dach / of ook van den Woest van het Tweetal. Terwijl andere / ook Vermaarde Mannen in onse daagen / hebben geoordeelt / dat het Eerste Werk van den Derden Dach met des selfs goetkeuringe behoort in de tijt tot den Tweeden dach, dus van Moses een weinich buiten sijnne plaats achter naa verhaalt zijnde / en dat men daarom vers. 9. 10. leesen moet / en Godt hadde geseit, en het was alsoo geweest, en Godt hadde genoemt, en Godt hadde gesien dat het goet was. Het geene wij eeventwel niet konnen toestemmen; om dat sulks min nootsaakelijc is; en weinich oover-een-koomende niet het gebruik van die selve woorden in soo veel andere Versen van dat Capittel; en niet seer inschikkelijc met vers. 8. alwaar op de Scheppinge van het Aitspanfel onmiddelijc volgt / doe was het avont geweest en 't was morgen geweest de tweede dach; en eindelijc niet sekeres ooverlatende in de onderscheidinge van de werken van ieder dach / terwijl men die dus alle van de eene op de andere kan ooverbzingen. Ueber seggen wij dan / dat de Afscheidinge der Waateren van de Warde wel begonnen maar noch niet voltrokken zijnde / het geene eerst op den Derden Dach is gebeurt / Godt het begonnen Werk niet als voltrokken heeft konnen goetkeuren. De Goetheit nu / die Godt in de schepselen geleit en gesien heeft / bestaat in de Oover-een-komste der selve met Godts wille / in haare Onberispelijcheit / en in haare Genoegzaamheit tot opfateringe van het geheele Al. En het is een seer Onnutte Vraag / of Godt de Weerelt niet Beeter en Volmaakter hadde konnen scheppen? waar op wij / siende op de geheele bevattinge van alle schepselen / en niet op elk van die met andere vergeleken / en daar bij op het allerwijse welvessaagen Godts / loochenen der wijse meenen te konnen en te moeten antwoozden.

XVI. De Gepastheit der Dooztbzenginge blinkt ook in de Schikkinge of Opvolginge der Schepselen uit. Want Godt is in het opmaaken van de Sichtbaare Weerelt van het Min tot het Meer Volmaakte / van het Leevenloose tot het Leevendige / van het Reedenloose tot het Reedelijke Schepsel dooztgegaan / tot een blijc van sijnne wijshheit en goetheit; ondertusschen ook in het scheppen van het Licht / en van de gewassen der Warde / doozt de Sonne Maane en Sterren / sijnne Onafhangelijke Macht ontweeder sprekelijc roonende.

XVII. Eindelijc blijc ook de Gepastheit der Dooztbzenginge in het Einde, het welke Godt / sonder eenige de minste behoefte noch

ken op den dach die eevenwel op den Tweeden Dach niet gevonden wort.

De Gepaste Schikkinge die Godt in het voortbrengen van alles gehouden heeft.

Het Einde der Scheppinge

pinge, welke niet alleen is de Eere Gods, maar ook onder de selve de Menschen Nuttigheit het welke naader verklaart en beweert wort.

tans/ sich in alle sijn werk heeft voorgesteld. En is het Uiterste Einde van alles buiten twijfel de Eere Gods, volgens Spreuk. xvi. 4. de Heere heeft alles gewrocht om sijns selfs wille, en Rom. xi. 36. wie hem en door hem en tot hem zijn alle dingen, hem zij de heerlijkheit in der eeuwigheit, Amen &c. gelijk als alle sijne scepfselen die doen bliken Psal. viii. 2. xix. 2. Rom. i. 20. &c. Welke Eere/ als men op de Scheppinge in sich selven alleen siet / meest is die van sijne Goddelijke Wijsheit en Macht; maar als men de volgende werken omicent den mensche daar meede te saamen hoort / gelijk sij in Gods beooginge zijn te saamen gechecht geweest / ook die van sijne Goddelijke Barmhertigheit en Rechteveerdigheit. Raadtent boozts alle deese Eere Gods alleen van het reedelijke scepfsel woort erkent / jaa ook in het selve besonderlyk en ten meesten vertroont; soo en beglype ik nauwlyk hoe eenige heeden / onder een ijdel boozwend- sel van een beraamelijke neederigheit / konnen onkennen / dat alle de ooberige scepfselen om den Mensche, als het einde booz welke / en tot welke onder Godt / gemaakt zijn. Daar nochtans Paulus wroozukhlyk leert 1. Cor. i. 21. 22. dat alles der geloofdigheit is die Christus zijn; en wij vanden / dat om en booz haer is den boovensten Heemel met des selfs Engelen 2. Cor. v. 1. Hebr. i. 14. alle de Lichten van den Middelften Heemel Gen. i. 15. den Ondersten Heemel met haare Wolken en Voogelen Hof. ii. 20. Gen. i. 28. gelijk ook de Aarde met haare Waateren en alle verbere Dohheit Psal. cxv. 16. Jef. xlv. 18. Gen. i. 28. 29. 30. &c. dies volgen alle de scepfselen die men ergens vint; en wij daar toe woorden geleidert booz des Menschen woortrefflykheit en Bekwaamheit tot meldinge van Godts eere booven die. Ondertusschen moet men dit onse seggen soo niet verdraagen / als of wij wilden; dat alles om den mensche alleen was / met uitsluitinge van alle andere hoogste einde en beson- dere oogemerken; of dat alles was om elk mensche in het be- sonder; of dat alles was tot lichaamelijke gebruik en tijdelijk voordeel des menschen; want dat zijn verclerde doemen / die onse spreekwijze geensins meedehzengt. En als men deese aan kant siet; soo verballen van selve de gewoone teegterweringen. 1. Dat alles geschaapen is tot Gods Eere. Want dat Uiterste Einde neemt het ondergeschikte oogemerck booz den Mensche niet weg / maar bevestigt het selve veel eer. 2. Dat veele dingen van Geen Gebruik zijn booz den mensche / ook om haare afgelegenheit van de selve. Want die sulks al niet hebben onmiddellyk / leebere het selve mid- delijk uit; die het niet hebben booz alle / hebben het voor eenige; of hebben sij het nu niet booz ons / sij hebben het gehat in het boozlee- dene of sullen het hebben in het toekomende; of het gebruik is Geestelijk, soo het in een lichaamelijke sin niet te vanden is. En dus sal't niet zijn buiten gebruik van het menscheijck ge-
sichte.

sichte. 3. Dat veele dingen van de menschen gansch niet gekent worden. Want wij hebben veele gebruik van dingen soo middellyk als onmiddellyk buiten onse woeten / gelijk een onmondich kind van sijne teegterwoozdige of toekomende middelen waar van het geene ken- nisse heeft; en ook sal de onkunde der menschen mischien niet altyt dui- ren. 4. Dat eindelyk de mensche sulke hooge en hoogmoedige ge- dachten van sich selven niet behoort te hebben. Want dat is in teeg- gendeel betaamelijk dat de mensche met een neederige dankbaar- heit aan Godt erkenne die hoogheit in welke Gods goetheit hem booven andere scepfselen heeft gestelt; en het is veel eer een daat van hoogmoet / hier in aan Gods oopenbaaringe niet te willen gelooven.

XVIII. Hier by kan men noch denken aan de Besondere Eindene van Elk Scepfsel; welke ons Moses ten deele verklaart heeft / verhaalende waar toe Godt de dingen gericht heeft; welke wij boozts ten deele leeren kennen dooz de Onderbindinge; en welke wij ten deele noch niet woeten; maar met recht ondersoeken / om de booztrefflykheit van Gods werk en sijne eere daar dooz dies te meer te erkennen. Maar berre moeten wij in dit te doen af zijn / van teegen de Schrifture ons aan te kanten / en van al te stout te drijven het geene wij niet eens te rechte en met gromt be- greepen hebben.

XIX. Deese Scheppinge is geschiet in den Beginne des Tijts, wel- ke dus als met de Scepfselen booztgebracht woort aangemerkt / en booz welke niets buiten den Eeuwigen Godt geweest is; alwaarom het of booz beufelaarlijen te houden is / of oneigenlyk verstaan moet woorden / al wat de Jooden of sommige Oude Christenen hebben ge- selt van de Scheppinge van de Wet, Helle, Paradijs &c. booz de Weerelt en des selfs Begin. Gelyk het boozts buiten alle twijfel is / dat Godt de weerelt Eerder heeft konnen scheppen / met opsicht niet op de eeuwigheit / in welke geen eerder en laater plaats heeft / maar op de volgende geduirsaamheit des tijts die van langer soude zijn ge- weest; soo kan men niet toestaan / dat de Scheppinge van Eeuwigheit soude hebben konnen gebeuren / gelijk veele Paapsche Schoolleeraaren hebben gewilt / om Aristoteles dus te verschoonen wanneer hij alleen hebbende het licht der naturre de Eeuwigheit der weerelt schijnt vast- gestelt te hebben. Immers en kan Godt dooz geen booztbringinge van een ander Meede-Eeuwich Weesen sijn Eenheit verloochenen; noch ook het Scepfsel van Niet Zijn tot Zijn / waar in de Scep- pinge bestaat / oobergaan sonder een beginsel van zijn; noch eindelyk een Gevolgelyke en Afhangelyke Geduirsaamheit worden erkent son- der een eerste Wandang. Soo dat hier is / niet wel een Gebzek van kracht in Godt / die van eeuwigheit de selve is / maar een waare Selfstrydigheit / soo van de kant des Scepfsels als des Scheppers; welke men dooz vergelykinge van de Ceelinge des Soons niet kan
wech.

De beson- dere Eindene van Elk Scepfsel worden aangeraakt.

De Scep- pinge is geschiet in het Begin- des tijts, voor welke niet dan de Eeuwigheit was, die men aan de Scheppinge der Weerelt niet kan toeschrij- ven.

wechneemen / als wordende in deese geen niet weesen booztgebacht / maar alleen het selve aan een ander Persoon medegebeelt. Dieshalven verbaalt de Daadelyke Eeuwighheit der Scheppinge en der geschaapene Weerelt van selve.

Van de Scheppinge tot op Christi Geboorte zijn omtrent Vierduisent Jaaren verloop.

XX. Hoe Deele Jaaren wij nu van dat Eerste Begin der Scheppinge afzijn / kan ten nausten en sekersten niet worden bepaalt; van weegen seer veele en groote swaarigheden / die sich in de tijt reekeninge vooz den Sontbloet / omtrent Abrahams geboorte / het verblijf der Israelliten in Egijpten / de tijden der Richterren / der Koningen / der Babilonische Gebangenisse / en daar naa vervolgens vooz en naa Christus / opdoen. Onderrustschen zijn 'er van de Scheppinge der Weerelt tot op de Geboorte Christi omtrent Vier Duilenc Jaaren verloop; gelijk sulks teegen de veelbuldige eeuwen van de Oude Chaldaen Egijptenaaren Sineesen, en ook teegen die welke vooz van menschen vooz Adam hebben gedroomt / blijkt / niet alleen uit de jongheit der weetenenschappen en bekende geschiedenssen / maar veel sekerder uit de Schriftuurlijke oprellinge der tijden / met welke ook de Joodsche Ooverleeveringe van Elias oover-eenhont / die Ses Duilenc jaaren aan de weerelt geeft / en daar van Twee Duilenc vooz de Wet / Twee Duilenc onder de Wet / en Twee Duilenc onder den Messias stelt. Terwijl de verdere reekeninge der Heidenen gebloet is / of uit een andere maate van jaaren in den ouden tijt / of uit een bedrieglijk gefochte Lof van de meeste Outhet. Gelijk Godt de weerelt van soo een kotte gedultsaamheit heeft doen zijn / op dat de menschen haare eerste opkomst niet al te licht vergeeten of van een Onafhangelyke Eeuwighheit der schepfelen droomen souden.

De Eerste Tijt heeft niet begonnen met de Soomer, of Lente, maar met de Herft.

XXI. Dat Beginfel des Tijts wozt van eenige wel gestelt in de Soomer, en dat om het Olijf-blat welke de Duibe naa den Sontbloet tot de Arke bracht in het begin des jaars / en welke mer verkeerdelijk meent doe soo ras gezoeit te zijn. Maar de meeste Sterrekundige, die hierom ook de Ham het eerste noemen onder de Twaalf Heemels Teekenen / en daar bij de meeste Outvaaders noemen in de plaats van de Soomer de Lente; om dat de Jooden volgens Godts hebel als van haare jaar beginnen moesten Exod. XII. 2. en het dan de tijt is dat alle dingen uit het aartrijch vooz den dach koomen; en de uitgang uit de Arke ook geschiet is in de tweede maant des jaars Gen. VIII. 14. en eindelijc de weerelt in die tijt vooz het lijden en de opstandige van Christus is herstelt. Wij houden het hier eevenwel noch liever met de Jooden, en de meeste naukeurichste Tijt-reekenaars, die de Herft als het eerste tijt begin aanmerken wanneer de Sonne in het teeken van de Waag is. Want dit was het Begin van het Burgerlijc Jaar / bij de Egijptenaaren / en die van het Oosten / ook bij de Hebreen / so

soo wel naa als vooz haare Hittocht uit Egijpten Exod. XXII. 16. xxxiv. 22. Lev. xxv. 9. 10. ook noch heeden / gelijk de naame van de Herftmaant Tisri uit de selve letteren bestaet die vooz omsettinge het Begin bij haar beduiden; dan zijn daar bij de meeste bruchten rijk en tot haare volmaaktheit gebzacht; en ook is de tijt daar op volgende de reegenachtichste / terwijl de Sontbloet in de tweede maant des jaars begonnen is Gen. VII. 11. Teegen welke reedenen niet moogen gelden die / welke van anderen vooz de Lente worden bijgebzacht; want het Beginfel van het Kerkelijc Jaar is nieuwer dan de Scheppinge der weerelt / en tot gedachtenisse niet van deese maar van den Uitgang Israels uit Egijpten ingestelt; de Uitspruitinge der aarde is in het eerste begin geschiet vooz Godts voobernatuurlijc kracht / en vooz het einde der scheppinge tot een rijpheit van alles gebzacht; vooz de voozgaande warmte des soomers is de Harde vooz den Uitgang uit de Arke weeder opgedroomt; ten laastten heeft Christ Doot en Opstandige ten aansen van de tijt des jaars / noch vooz de Schrift noch vooz de Heeden / eenige gemeenschap met de Scheppinge der weerelt / maar veel meer met den Uitgang uit Egijpten en het Pascha dat bij die gelegenheit ingestelt en eerst van de Israelliten gebruet is.

XXII. Naa de eigenste Dach der Scheppinge is het ondersoek hier te vergeefs / daar wij verre van sulc een netten tijtrekeninge afzijn. Dit wecten wij eevenwel / dat de Nacht voor de Dach zij gegaan; om dat Moses de Duisternisse eerst stelt op den afgront Gen. 1. 2. en den Aavont het beginfel des nachts vooz de Morgen vers. 5. 8. 13. &c. gelijk uit dien hoofde ook de Jooden en andere Oosterseche Volken haare Natuurlijc Daagen van vier-en twintich uren van de Nacht beginnen / terwijl andere om andere reedenen die of van de middernacht of van de morgen aanvangen. Hier teegen is het ijdel te seggen / dat de Duisternisse, die des nachts alles bedekt / als zijnde een Beroovinge van Licht / eenich Licht vooz af vereischt; want wij handelen hier van de saake selve / en niet van de maantere op welke men die aanmerken moet / of die zij een beroovinge of een enkel gemis; ook stelt alle beroovinge de saake niet te voozen teegenwoordich maar alleen betaamelijc / gelijk men sien kan in temant die blind of doof gebooren zijnde immers berooft geset wozt van sijn gezicht of gehoor; en wat hier ook van zij / Moses stelt de duisternisse, die hij daar naa Nacht noemt / vooz het Licht / gelijk ook Paulus seit 2. Cor. 1v. 6. Godt die geleit heeft dat het Licht uit de Duisternisse soude schijnen &c.

XXIII. Alhoewel Godt in Een Oogenblik alles in de allervolmaakste staat hadde konnen scheppen / soo heeft hij eevenwel Eenich Verboig van Tijt daar toe willen gebzaken / op dat hij ons de grootheit van sijn werck en der schepfelen onderlinge verbintenisse

De Nacht is in de Eerste Scheppinge gegaan voor de Dach.

De Scheppinge is in geen Een Oogenblik; maar in Sed

ood daar door toonen / en een voorbeeld van aanhoudende werkzaamheit geeven soude. En dus stelt Moyses Ses Daagen in de Scheppinge / gelijk ook Godt selve in het Vierde Gebot van de Wet doet Exod. xx. 11. waar bij de Seevende Dach wort geborgt als die met sijn begin het werk ge-eindicht heeft; in welk getal der Eerste Daagen ook eenige van outs de Verborgtheit van de Zussenden der Jaaren of Eijperken van de geduitsaamheit der Weerelt hebben gemeent te vinden. Deese Ses Daagen nu zijn aan de eene kant van eenige dwaase Wijsgeeren, die alles oordecken naem door de gemeene wetten der gewoone lichaams beweginge gemaakt te zijn / gansch verkeerdelyk in soo veel geheele maanden, jaaren, of langer tijtrecken, verandert; maar ook aan de andere kant seer te onrechte van eenige Jooden en Outvaarders tot Een Ondeelbaar Oogenblik gemaakt / als of Moyses verhaalt niet naa de saake maar alleen naa onse bevatringe in die onderscheidinge der daagen gericht was / of anders tot een verborgene inspectinge moeste worden oorgebracht; en als of Jhesus Sirach dat hadde willen seggen Cap. xviii. 1. daar hy van alle dingen in het gemeen, dat is met malkanderen sonder uitsluitinge / geschaapen spreekt. De Paapsche Schoolleraaren hebben hier een ander geboelen dat als in het midden staat / dat naamelyk de Ses Daagen wel waarlyk van malkanderen te onderscheiden zijn / maar dat alle de werken op elke dach in een Ondeelbaar Oogenblik gemaakt zijn; het welke ook seer veel van onse Godts-geleerden hebben aangenoomen. En wij souden ons seer goern daar meede voegen. 1. Soo het selve met bondige bewijzen wierde gesterkt. Doch dat vinden wij niet; of in het zyn der dingen op Godts Bevel, uit Gen. 1. 3. Psal. xxxiiii. 9. Rom. iv. 17. &c. naadten dit ook in alle de werken der Doorzienigheit plaats heeft welke geensins in een oogenblik geschieden Job. xxxviii. 6. xxxviii. 12. Psal. cv. 31. 34. cvii. 25. cxlviii. 15. 16. &c. en diensvolgens niet anders beduut als dat alles door en naa Godts machtige wille sonder eenige andere moeilijke werkzaamheit / en dat ook seer spoedich / van Godt is geschaapen; of in het punt en oogenblik des tijts, waar van wij leesen Luc. iv. 5. 1. Cor. xv. 52. naadten dat beide niet op een geheele andere saake als de eerste scheppinge / en meede niet van een ondeelbaar oogenblik maar van een seer korte stont moet worden verstaan; of in de Goddelijke Almacht, naadten men hier niet ondersoekt wat Godt heeft konnen maar wat hij heeft willen doen / en de selve Almacht ook buiten dat Ondeelbaar Oogenblik hier in de saake en in de kortheit des tijts genoeg gebleeken is; of in de Onbekwaamheit der Beweginge tot voortbringinge der scepsefen / die wij in die voegen toestaan / dat eeventwel Godt de selve gewerkt en op een ongewoone wijze bestier heeft in de opmaakinge van sijn werk. 2. Soo ook hier niet teegentrede; soo wel de

Ren-

Eenvoudigheit van Moyses Verhaal, die van geen Ses ondeelbaare Oogenblikken maar van soo veel Daagen spreekt / en het werk van elken dach eerst ten einde des selfs verklaart voltrokken te zijn / en aan Godt de ruste niet in de ses geheele daagen maar alleen op den Seebenden Dach toeschijft; als de nature of gelegenheit der saake, terwyl de geschaapene en ruwe klomp soo niet heeft konnen worden opgeschikt / en in den heemel de Lichten of op de aarde de gewassen en dieren voortbrengen / sonder plaatselyke betoewinge van des selfs deelen / die ook in de scheidinge der waateren van malkanderen en van het drooge tastelyk is / en die nootsaakelyk eenich tijts verbolg eischt. Alwaaron ik seer twijfse / of het niet veel beeter is te seggen / dat de eerste onmiddelyke Scheppinge der Geesten en lichaamen uit niet in een Ondeelbaar Oogenblik wel is geschikt / dewyl 'er gansch geen middelstijf tuschen niet zijn en zijn kan worden bedacht; maar dat in de verdere opschikkinge van den ruwen lichaamelijken klomp / door de middelstijf befondere Scheppinge daar op gebolgt / een verbolg van tijt niet ten aansien van Godt maar van de saake heeft plaats gehad; ja dat Godt niet aan elk maar aan alle de werken van ieder dach die geheel bestiet heeft / gelijk van ook Een Dach vergeleken zijnde met de veelheit en grootheit van des selfs werken waarlyk voor een seer korte tijt en als een oogenblik kan worden gehouden.

XXIV. Soo verhaalt ons van Moyses / die met de beschrijvinge der lichaamelijke en sichtbaare scepsefen insonderheit beesich is / en wiens verhaal booben alle Wijsgeerige onderstellingen gissingen of vertoogen bij de Christenen gelben moet / verder / dat op den Eersten Dach geschaapen zijn den Heemel en de Aarde, en daar benebens het Licht. Want als 'er staat Gen. 1. 1. in den beginne schiep Godt den heemel en de aarde, soo wort sulks wel van eenige opgevat als een kort begrip van het geheele Capittel; maar beeter meenen wij dat het verklaart wort van de eerste voortbringinge aller lichaamen / van welke anders gansch geen gewach bij Moyses soude te vinden zijn. En soo verstaan wij dan door de Aarde bekwaamelyk de geheele beneeden-weerelt / uit Duir Lucht Waater en Warde bestaande / gelijk Moyses tot des selfs opschikkinge daar naa ook selve brengt het Licht / het Aitspansef / en de Lichten in het selve vers. 2. &c. Vervolgens is den Heemel hier alleen of voornaamelyk de Derde, boobenste en voornaamste / Heemel, die ook om haare hoogheit en voortreffelijchheit de Heemel der Heemelen hiet / en als Godts thoon wort aangemerkt. Immers dat deese niet Ongeschaapen Onplaatselyk en Onlichaamelyk is / als de Lutherse Oovertaegenwoozdigheit bysiders willen / maar in teegendeel een waare lichaamelijke plaats / hooger en voortreffelijker als de aarde en alle andere plaatsen / ook voor onse verheerlijchte

D u 2

Lichaa-

De Werken
van den
Eersten
Dach, zijnde
den
Heemel,
ook de
Boovenste,
en de Aarde,
en het
Licht.

Lichaamen hier naa geschikt / en als foodaanich van Godt geschaapen / blyft onderscheidenlyk uit seer veel plaatsen / als Jesh. lxxvi. 1. Psal. cxliii. 5. 6 Joh. xiv. 2. 3. 2. Cor. v. 1. Col. iii. 1. 1. Theff. iv. 17. &c. en Hebr. xi. 10. want hij verwachtde de Stat die fondamenten heeft, *welker konstenaar en bouweester Godt is.* Sonder dat hier teegen srijt. 1. Dat de Engelen der kinderen in de heemelen altijt sien het aangesichte Godts Matt. xviii. 10. Want dat siet alleen op het gewoane verbliff der Engelen en haare schikkinge tot dienst der uitverkoozenen; sonder dat sij met dien dienst op aarden becsich zijnde van noch te gelijck in den heemel souden zijn. 2. Dat het eeuwich huis in de heemelen niet met handen gemaakt is 2. Cor. v. 1. gelijck als Paulus soo ook van Christ hemelsche heilichdom spreekt Hebr. ix. 24. en van den tabernakel niet van dit maaksel vers. 11. Want daar woxt gesien op den arbeit van menschen / en van het maaksel van denouden Tabernakel; niet van Godes werk of scheppinge. 3. Dat de Heemelen die geschaapen zijn alle sullen vergaan, uit Hebr. i. 10. 11. 2. Pet. iii. 12. Want het vergaan der weerelt siet niet op de vernietiginge des weefens / maar op de veranderinge van hoedaanigheeden; en termist den boovensten Heemel dooz geen sonde besmettet is / soo meenen wij dat deese niet behoest begreepen te worden onder die welke vergaan sullen / schoon sij meede van Godt gemaakt is. Of nu voozts deesen hoogsten Heemel eerst ten aansien van sijne stoffe met den ooberigen klomp zij vermengt geweest / en in de de Eerste Nacht vooz de Scheppinge van het licht daar uit voozgebracht / dan of sij liever in haare eerste vooztbringinge van de ooberige stoffe gescheiden zijnde haare euerlijchheit terstont heeft ontfangen dooz de scheppinge uit niet / konnen wij weegens Moses stilswijgen niet vast bepaalen. Immers op den Eersten Dach meldet Moses noch de Scheppinge van het Licht, in de plaats van de Duisternisse die te voozen op den afzont was Gen. 1. 2. 5. Waar dooz wij niet moeten verstaan de Engelen / om dat sij als morgen-sterren, in welke klaarheit gestelt is / en Engelen des lichts, ons voozkoomen Job. xxxviii. 7. iv. 18. 2. Cor. xi. 14. van weegen haare wijsheit heilichheit heerlijchheit en vzeugde; want nergens hieten sij eebenwel Licht, en hier staat het Licht teegen de Duisternisse oober / en komt het selve ons vooz als de Dach maakende / en als de Nabont en Moorgen onderscheidenlyk afmeetende. Vervolgens is dit ook niet het Licht van den Daageraat, dat van de aannaaderende Sonne afbloett; noch eenich Bijval sonder Onderwerp, als de Papijsten wel souden willen om het gedrochte der Weefensveranderinge in de Misse daar dooz eenige glimp te geeven; maar een helder Dachschijnfel, welke van de lichte lichaamen / noch wel niet tot de Sonne en Sterren vergaadt / maar dooz den heemel verspreit en beweegt / of

afkwam tot onderscheidinge van dach en nacht. Het welke wij ten aansien van sijne hoedaanigheit verder nochte kennen nochte behoeben te kennen.

XXV. Op den Tweeden Dach heeft Godt geschaapen het Uitspanfel, anders ook met een Latijnsche naame gendemt het Firmament. Waar dooz verstaan woxt die doozschijnende ruimte / die tuschen de Waerde en den hoogsten Heemel aan alle kanten is / en die ons anders onder de naame van de Lucht en Sterren-Heemel voozkomt / gelijck ook het Uitspanfel Heemel gendemt woxt Gen. 1. 8. vergel. Psal. civ. 2. Jesh. xl. 22. xlii. 5. &c. Gelijck nu Godt daar naa in dit Uitspanfel des Heemels des selfs Lichten geplaatst heeft Gen. 1. 14. soo heeft het selve terstont sijn eerste gebzuik gehat / in het scheiden van de boovenste en onderste waateren die met de aarde vermengt bleeben. Alwaar men dooz de Boovenste Waateren, of die booven het Uitspanfel zijn / met Origenes niet moet verstaan de Goede Engelen; noch met andere den Boovensten Heemel; noch met verscheidene Ouden, Schoolleeraaren, en Lutheranen, eenige waateren booven den Sterren-Heemel, waar dooz men dan ook meer voozzoodeelen inzengte teegen de Plaatselijchheit van den Eerden Heemel; maar het Waater dat de Wolken uitmaakt. Want booven de Sterren leert ons noch Schrift noch keeden enige Waateren erkennen; en de Wolken bestaan niet alleen uit Waateren, maar zijn ook van de Benedenste Waateren gescheiden / en hooger als die / gelijck sij met een als Waateren ons duidelijck voozkoomen Gen. vii. 11. 2. Sam. xxii. 12. Job. xxvi. 8. Psal. civ. 3. die sijne opperzaalen foldert in de waateren, die van de wolken sijne waagen maakt, die op de vleugelen des wints wandelt; Prov. xxx. 4. wie heeft de wint in sijne vuisten verlaamelt? wie heeft de waateren in een kleet gebonden? Jer. x. 13. als hij sijne stemme geeft, soo is'er een gedruis van waateren in den heemel, en hij doet dampen opklimmen van 't einde der aarde &c. Seit men hier teegen / dat de wolken niet booven het Uitspanfel zijn; soo staat aan te merken / dat sij immers booven een groot gedeelte van het Uitspanfel zijn / gelijck soo ook de de sterren in het Uitspanfel wozdende gestelt daaron niet in het selve ooberal te binden zijn / en dat men ook de woorden sijn vergaalen booven in of aan het Uitspanfel. Wendet men noch vooz / dat de waateren booven de heemelen, ook der heemelen, worden gestelt / en onderscheiden van vuur haagel sneeu en damp Psal. cxlviii. 4. 8. soo staat wederom te letten / dat dit van het benedenste gedeelte der heemelen / het welke men vooz sijn ooggen siet / te verstaan is / en dat een gemeene naame van waateren voozaf gesonden zijnde niet belet dat die daar naa niet besonderder souden worden opgetelt met opsicht op haare neederdaalinge op de aarde. Zengt men ten laastten bij / dat de Wolken / dooz de Sonne

Heerwaer van den Tweeden Dach, zijn de het Uitspanfel, waar dooz ook de Boovenste Waateren van de Onderste zijn afgeschieden.

ne van de Warde wordende gescheiden / vervolgens door de Sonne op den Tweeden Dach niet geweest zijn; soo is immers kennelijk de Goddelijke Almacht / die sich booven de Natuire in de Schep- pinge geoopenbaart heeft / ook in het voortbrengen der kruiden en boomen eer dat de Sonne was.

XXVI. Het werk van den Derden Dach is Tweederlei geweest. I. De Scheidinge der benedenste Waateren van de Aarde Gen. 1. 9. 10. Welke soo niet is te verstaan / als of 'r maar Een Zee van waa- teren was gemaakt / sonder eenich ooberich Waater of onder de Warde of in des selfs schoot / want dan soude de Warde onburchbaare en onbewoonbaar ter bewooninge van menschen en beesten zijn geweest / gelijk ook Moyses hier van Zee-en gewaacht / en een riviere uit Eden voortgaande en des selfs verdeckinge in vier hoofden meldet Gen. 11. 10. &c. hoewel men niet twijfelen mach / of het Waater is naa- derhandt oober de boodem der aarde meer verspreidet door aartbee- dingen / waaterbloeden / uitgraadingen / en uitbarstingen van nieuwe bronnen. Maar Moyses siet op sulck een scheidinge der Waateren van de Warde / door welke deese booven de waateren is opgekoomen / en soo bekwaam geworden tot uitspruitinge en bewooninge. De Soutigheid, die men door de onderbindingen van de Natuire en de Konst weet dat aan geen Waater weesenlyk is / is mischien in de eerste scheppinge niet terstont in het Waater geweest; maar waarschynneliker eeben- wel door Godts schikkinge en macht terstont al aan sommiger Waa- teren gelijk nu mededegeelt. Tot dit werk / welke eigenlyk de gront- legginge van de Warde of beneden-weerelt mach worden genoemd / en dat immers niet tot den Tweeden maar tot den Derden Dach be- hoort / moet men byzegen de plaatsen Job. xxxviii. 4. 8. 11. Psal. ciiij. 5. Jer. v. 22. &c. en hier uit kan men verstaan de grondinge der aarde op de Zee-en Psal. xxiv. 2. en het bestaan van de Warde uit het waater en in het waater 2. Petr. iij. 5. Naadient voortz de Warde onbeweeglyk geset wort gezondet te zijn op haare grontbesten / en bevestigt sonder te wankelen Psal. xciiii. 1. ciiij. 5. cxix. 90. &c. en in teegendeel aan de Sonne beneevens de andere heemel-lichten een gelwoone voortgang wort toegeschreeven Psal. xix. 6. 7. Jof. x. 12. 13. 2. Koon. xx. 10. soo moet men immers erkennen / dat het sovereenkomstiger met de Schryft is dat de Sonne door een Daa- gelijche en Jaarlyche Beweeginge gaat om den Hart-kloot / als dat den Hart-kloot op die wyse gaat om de Sonne / gelijk de Wif- geeren heeden soo seer dzyben. Waar omtrent wij oordeelen / dat men om eenige waarschynnelijche Giffingen of bloote Wifgeerige On- derstellingen / sonder eenich vast en doorgaande bewijs / niet soo licht behoort af te gaan van de gedultrige spreckwijse der Schryftut- re / noch deese enkelijk tot den uterlyken schijn der saake en des gemeen- nen volks dwaalinge te byzegen. II. De Vercleringe der ontbloote Aar-

Op den Derden Dach zijn niet alleen de Waate- ren van het drooge ge- scheiden maar is ook de Aarde met Krui- den en boo- men ver- ciert.

Aarde met Gras / Kruiden / en Boomen / die ongetwijfelt een seer sehoone gedaante hebben vertoont Gen. 1. 11. 12. Waar toe ook buiten twijfel behoort de plantinge van het Paradijs; als een ge- deelte van het geheel; of sehoon Moyses / bij geleegenheit van de Scheppinge en Afbrenginge van den mensche in dien Hof eerst ut- drukkelijk daar van spreekt Gen. 11. 8. Oober de Vergiftige en Diftelige gewassen wort van eenige buiten reeden getwijfelt / of die ook door den Val gebonden zijn; naadient de mensche naa sijne wijsheit doe wel een helsaam gebruik van de eerste heeft konnen maaken / en de laatste op haare plaarse en niet al te ooberbloedich wassende ook geen schaade of indelijcheit nootzaakelijk aanbrych- ten. Ook zijn doe in haare soorten voortgekoomen die gewassen / die de menschelijche konst naaderhandt met den anderen heeft gemengt. By het werk van deesen dach kan men ook door vergelijkinge voe- gen niet alleen alle andere uterlyche Cteraat van de Warde / maar ook des selfs intwendige opschikkinge met alle die soorten van din- gen die binnen des selfs sehoor verborgen zijn / en daar uit door de menschelijche neerstigheid worden gelaat.

XXVII. Op den Vierden Dach zijn geschaapen de Heemel-Lich- ten; welke naame alleen siet op de Verlichtinge die den Hartboodem van de selve heeft / sonder bepaalinge of sij het licht van haar selven of eenige ook van elders hebben Gen. 1. 14. 15. 18. Twee daar van worden in vergelijkinge van de Sterren genoemd Grootè Lichten; met opsicht / niet op de aan ons verbonde grootheit van haare lichaam- men / want dan soude de Maane in vergelijkinge van de Sonne geen klein licht konnen hieten / maar op de veelheit van licht dat sij aan ons waarlyk mededeelen / en welke wij veel meer hebben van de Maan alleen als van alle de Sterren gesaamenlyk. Onder de Ster- ren machmen de Cometen of Staartsterren niet telly; als de welke / waar dat sij ook uit moogen bestaan / in den beginne alleen ten aan- sien van haare stoffe zijn gemaakt / en welkers opkomst en loop tot noef toe door ons onbekent is. Het is voortz een groote dwaasheit soo wel van de Jooden als van eenige oude Christenen, dat de Ster- ren met een Ziele ja ook met Verstant souden zijn begaast / gelijk ook Aristoteles derselber beweeginge van Geesten afschaalde; daar doch de Schryft het Beelt Godts aan den mensche alleen onder de lichaam- melijche Schepselen toeschryft; en geen Reeden ons tot eenich lee- ven en verstant der sterren leidet / die in haare soorte buiten sulks volmaakt genoeg zijn; en de Schryft daar toe ook verkeerdelijk wort getrokken / die in de vrolijk singende morgensterren en ju- chende kinderen Gods geen Sterren maar Engelen verstaat Job. xxxviii. 7. en in de welke de heemelen Gods eere niet anders geset worden te vertellen, als door soo verre sij den mensche die voortwer- pelijk doen begrypen en melden. Een Driederlei Gebruik der Heemel-

Op den Vierden Dach heeft Godt de Grooten en Kleine Heem- mel-Lichten geschaapen, van welker gebruik en misbruik gehandelt wort.

Licht

dicht of sinnebeeldich moogen zijn / als onder andere sijne Eenheit op den aartboodem / soo is doch in het voornaamste dat daar van geruigt wozt geen teegenstrijdigheit; als dat 'er sulx een Hoogel soude zijn / die wetsich te binden is / en seer lange leeft / en uit eenich zaat in sijn asche verbozen geteelt wozt. Gelijk men daar toe ook tzenen kan / niet de plaats Psal. xcii. 13. daar de rechtveerdige gesegt wozt te groejen als een Palmboom, welke in het Grieksch dooz het woort Phoenix wozt uitgebukt / maar veel beter de woorden van Job Cap. xxix. 18. ik sal in mijn nest den geest geeven, en ik sal de daagen vermeenichvuldigen als het Zant, hoort welke men van ruim soo geboechlyk leeft als de Phoenix. Doozts schijnt Godt de Viscnen en Voogelen geschaapen te hebben op eenen dach / om de naaste oober-een-komste die 'er is tuschen de Dinnen en Dluvgelen / het Swemmen en Vliegen / ja ook het Waater en de Lucht. Sij zijn ook betde ten eersten in een seer groote meentichte geschaapen / met bijvoeginge van een sonderlinge zegen vers. 22.

XXIX Op den Selden Dach is ten laastten geschaapen de Mensche, van welke wij naaderhant afsonderlyk sulken handelen / en de Reedenloose Dieren der Warde / die Moses te rechte met de naame van Leevendige Zielen uitdrukt / of schoon veele Wijsgeeren haar teegen reeden en onderbindinge van alle waare Leeden trachten te berooven / en die hij in Drie voornaame Soorten onderscheldet; naamelyk in het bij den mensche en onder des selfs besonder opzicht leebende Vee, soo groot als klein / in het Kruipende Gedierte, het welke of geen of korter voeten gebuikt die men nauwlyk siet / en in het Wilt Gedierte, dat op het velt buiten het besondere bestier van den mensche is / hoewel het ook onder de gemeene heerschappij van Adam gestaan heeft / noch meer als van ons / en sulks getoont in sijne komste tot Adam om den naame van hem te ontfangen Gen. 11. 19. 20. Gelijk wij doozts hier weeder aan de Natuurkundige laaten het ondersoek / of 'er eenige Salamanders, Eenhoornen en veele diergelyke wonderlyke Dieren meer / waarlyk gebonden worden op der aarden; en of de meeste Ongedierten eerst geschaapen zijn in haare stoffe of soorte / en of sij uit eenich eigen zaat of uit builgheit of uit die beiden worden voort geteelt; soo twijfelen wij geenfins / of de Vleesch-eetende Dieren zijn ook terfont in den beginne voortgebracht / het zij dat die voort den Dal der menschen de vruchten der aarde hebben gegeten als de andere beesten / het zij dat sij doe al vleesch tot haare spijse hebben gehat / welker verteeringe niet meer als die van de vruchten der aarde teegen den eersten staat streede / terwyl Gen. 1. 29. 30. niet alle spijse van menschen en beesten wozt opgetelt / maar alleen de gewassen der aarde naa haare gemeenste gebuik tuschen de menschen en beesten herbeelt. Doch hebben wij ons hier voort een tweedterleise ongerijmt-

helt

helt te wachten; de eene / dat de Beesten in het Paradijs op een reedelijke wijze souden hebben gesproken, het welke om haare natuurlyke reeden loofheit niet weesen kan / en dooz den Oorbaader Basilius te vergeefs gehaalt schijnt te zijn uit de verleidinge van den Satan dooz de Slange gepleegt; en de andere / dat 'er ook Beesten, ja benevens haar ook Menschen souden weesen in de Maan, en andere soo genoemde Dwaal sterren. Welke het zij dan stellinge het zij waar schijnelyke gissinge niet alleen teegen Moses aanloopt / die deese leevendige zielen alleen aan de aarde toe eiger in de Scheppinge Gen. 1. 24. en in de Sonbloet van den aartboodem het einde van alle vleesch stelt Gen. vi. 13. maar ook teegen de overige Schryften des Ouden en Nieuwen Testaments / geruigende / dat Godt de Aarde der menschen kinderen gegeeven heeft Psal. cxv. 16. dat hij die geformeert heeft op dat men daar in woenen soude Jes. xlv. 18. en dat hij uit eenen bloede het gansche geslachte der menschen gemaakt heeft om op den geheelen aartboodem te woenen Hand. xvii. 26. &c. Gelijk men de selve ook geenfins kan inschikken met de Sonde die van eenen Adam tot alle menschen is doozgegaan / en met de Verlossinge van Christus die aan allerleie menschen gebeurt. Waar teegen het ydel is; of te spreken van de Goddelijke Almacht, uit welke buiten sijne wille niets volgt; of voort te wenden de Donkerheit en dikke stoffe van het lichaam der Maane en der andere Dwaal sterren / waar uit geen menschen of andere dieren op die gront volgen; of waakende te droomen van bergen en daalen of landen en waateren die men met Vergroot-glasen in de Maan sien kan / welke gesichte beetyes in inbeeldinge bestaat / of ook van een ander oorzak als van sulx een gestalte der Maane afkomt / behalven dat sulks alles noch buiten beesten en menschen zijn kan. De Joodse Verdrichselen van noch Tien andere Dingen, die sij verscheidenlyk optellen / en daarom veel meer kunnen uitmaaken / die op den Aavont des Sabbaths in de Scheemeringe gemaakt souden zijn / gaan wij hier met reeden voortbij / als zijnde volkoomen buiten Moses.

XXX. Naa het scheppen van alle die werken heeft Godt op den Seevenden Dach van de Scheppinge gerust, en sich dus als verkwikt Gen. 11. 2. Exod. xx. 11. xxxi. 17. &c. Het welke op een Goede betaamelijke wijze moet worden verstaan; en dies halven niet gebracht tot eenige voortgaande vermoejinge van Godt / daar doch de Schepper der einder der aarde noch moede noch mat wort Jes. xl. 28. noch tot eenige nieuwe leedigheid, daar Godt noch gedulrich dooz sijne voortentgheit / ook in de voortzenginge onser zielen / werkt Joh. v. 17. maar tot de Volmaakinge van het scepel / tot het welke naaderhant geen nieuwe soorten zijn toegebaan / en tot Godts Vergenoeginge in het selve. Waar toe het ook

Ge 2

be

Op den Selden Dach heeft Godt eindelijk benevens den Mensche de Beesten der aarde geemaakt, die men in de Maan of andere Dwaal sterren niet stelleu moct.

De Goddelijke Ruste, en daar meede gepaarde Zeevinge en Heiliginge van den Seevenden Dach wort verklaart.